

ELLENPONTOK

Amerikai konzervatív gondolkodók, szerkesztette MAGYARICS Tamás,
Tudásközpont Tankönyvműhely, Budapest, 2017, 392 oldal, 4500 Ft

A konzervativizmus az élet összetettségét védi az ideologikus leegyszerűsítésekkel szemben – mondanánk, ha egy mondatban kellene kifejeznünk, hogy mit is értünk konzervativizmus alatt. Ám érezzük, hogy az egymondatos definíciók maguk is leegyszerűsítők, és ennél többet illik és kell is beszélni erről. Végsősoron nem az ilyen mondatokból, hanem a különféle iskolák és életművek közötti hosszú gondolatáramlásból, a vitából emelkedik ki az az összkep, amit már hagyományoknak nevezhetünk.

Az *Amerikai konzervatív gondolkodók* című szöveggyűjtemény már címében is figyelemreméltóan jelöli meg tárgyát: nem egy homogén irányzat általános jellemzését ígéri, így elegánsan kikerüli az „izmus” problematikáját, és **arra vállalkozik, hogy az amerikai konzervatív hagyományt jelentősebb szerzőinek saját hangján szólaltassa meg.** Ebből szerencsés módon többszólamú kánon kerekedik, ami egyedül alkalmas arra, hogy az amerikai konzervatív hagyomány sokszínűségét visszaadja. A hasonlatnál megmaradva: a kánon több, egymástól különböző szölam összefonódásából keletkezik, úgy, hogy azok megőrzik önállóságukat és egymást ellenpontozzák. Nem meglepő tehát, ha individualista és közösségelvű szerzőket találunk egy platformon, vagy ha közvetlenül az elkötelezett libertáriusok szövegei mellett az egyetemi autonómia korlátozása vagy az állami cenzúra mellett érvelő szerzők szövegeibe ütközünk.

Erről a termékeny ellentmondásoktól terhes és önmagával is vitatkozó hagyományról a magyar közönség eddig csupán két monográfián – Egedy Gergely (*Konzervatív gondolkodás és politikai az Egyesült Államokban*, 2014) és Békés Márton (*Amerikai neokonzervativizmus – Egy kisiklott ellenforradalom*, 2008) összefoglaló művein – keresztül nyerhetett átfogó képet, így a kötetet nem túlzás hiánypótlónak nevezni.

A szöveggyűjtemény nem kívánja megnyugtanni olvasóját tárgyával, vagyis azzal kapcsolatban, hogy mit jelent a konzervativizmus, vagy specifikusabban, az amerikai konzervativizmus. Normatív, ideologikus és tankönyvi definíció helyett a válogatás inkább az eltérő kérdésfelvetésekre helyezi a hangsúlyt, és a konzervativizmus lényegét a különböző politikai, kulturális, társadalmi, gazdasági problémákhoz fűződő viszonyának sokféleségében próbálja megragadni.

Az írások mindegyike többkevesebb definíciós igénnyel járul hozzá az összkephez és szélesíti ki az amerikai konzervativizmus jelentését. Rögtön az első szerzőnk, a *National Review*-t alapító William F. Buckley Jr. – akinek egész lényét és életét a konzervativizmus egyik lehetséges definíciójának is tekinthetnénk – személyes hangvételi beszámolóval szolgál egyetemi éveiről, amikor a közéleti viták lelkes résztvevőjeként megkezdte küzdelmét a szekularizmus és kollektivizmus, illetve saját megfogalmazása szerint azok ellen, akik „alá akarták ásni a vallást és az individualizmust”. A szöveg Buckley *Isten és ember a Yale*

Egyetemen című könyvének előszava, amelyben a szerző 1951-ben – vagyis az antikommunista küzdelem lázában – olyan jelentős kérdésekre hívta fel a figyelmet, amelyek az aktuálpolitikai térben nehezebben voltak értelmezhetők, mint az emberek problémádatára közvetlenebbül ható ügyek.

Elsősorban az oktatáspolitikai jelentőségére világít rá, s szavai 2018-ból nézve nagy előrelátásról tanúskodnak: „Hiszem, hogy ha és amikor a kommunizmus fenyegetése megszűnik, más alapvető – ebben a pillanatban egyelőre háttérbe szorult – csaták kerülnek majd az előtérbe. A győztesnek pedig az osztálytermek segítségére lesz szüksége.” Buckley szövegét a nem kevésbé harcias és ugyancsak katolikus konzervatív

Willmoore Kendall *The Conservative Affirmation in Amerika* (1963) című művének az a fejezete követi, amely címe szerint (*What Is Conservatism?*) a konzervativizmus mibenlétét hivatott tisztázni. A szerző már 1963-ban írott művében is a konzervatívok és liberálisok között húzódó frontvonalról és háborúról írt, és a liberális forradalomnak való ellenállásban látta a konzervatívok szerepét. Sokatmondó ugyanakkor, hogy Kendall szerint a konzervatívok „egyelőre nem álltak elő azzal, hogy egy átfogó alapelvet hirdessenek”, így a címben foglalt, meglehetősen konkrét kérdésre a szerző nem adhatott faék-egyszerűségű választ, hanem ehelyett különböző irányzatokat mutatott be. Ahelyett azonban, hogy ezek közül egyértelműen kiválasztott volna egyet, azt hangsúlyozta, hogy a „konzervatív ellenállás” erőinek össze kell fogniuk egymással, ahogy a konzervatív értelmiségnek is tudatos szövetségre kell lépnie „a Kongresszus ellenállóival”. Míg Buckley és Kendall az előbbi, a soron következő szerző, Barry Goldwater kongresszusi képviselő (majd '64-ben elnökjelölt) egyértelműen az utóbbi kategóriába tartozott. Az ő meghatározásában a konzervativizmus „nem gazdasági elmélet”, hanem olyan filozófia, amely a szabadság és a rend összeegyeztetésében hisz, és nem csupán anyagi szükségleteket kíván kielégíteni, hanem spirituális lényként tekint az emberre, számításba véve „az emberek közötti alapvető különbségeket”. A „neokonzervativizmus keresztapjaként” ismert Irving Kristol is hasonló emberképből és társadalomfelfogásból indul ki, amikor itt közölt szövege szerint a pornográfiát mint a civilizációt lényegileg felforgató tényezőt szorítaná vissza egyfajta „liberális cenzúra” alkalmazásával. A szerző álláspontját a demokrácia erkölcsi minőségének védelmével igazolja. A politikai konzervativizmust bemutató írások sora egy meglehetősen kurrens szerzőpárral folytatódik. Ross Douthatról és Reihan Salamról van szó, akik jelenleg is igen aktív formálói az amerikai konzervatív nyilvánosságnak. Mindkettejüknek jelent meg idén is könyve: Douthat a Ferenc pápa politikájában rejlő veszélyeket taglalta (*To Change the Church – Pope Francis and the Future of Catholicism*, 2018), Salam pedig a migráció kezeléséről írt legutóbbi munkájában (*Melting Pot or Civil War? A Son of Immigrants Makes the Case Against Open Borders*, 2018). 2008-ban megjelent közös könyvük (*Grand New Party – How Republicans Can Win the Working Class and Save the American Dream*) nagyon hasonló problémákat feszeget, mint a szöveggyűjteményben szereplő írásuk, amelyben arra keresik a választ, hogy miképpen lehet Bush után „a nagy[ra nőtt] kormányzattal működő konzervativizmus romjain” új irányt adni a belpolitikának. Részletekbe menően érvelnek például a gyermekvállalás ösztönzése mellett.

A könyv második része minden bizonnyal nem tematikája, hanem az itt szereplő szerzők életműve miatt került a vallás és konzervativizmus tartalmi ernyője alá, hiszen továbbra is a politikai gondolkodás vallásos konzervatív megközelítéseivel szembesülünk, ami nem különbözteti meg az eddigiektől az e részben

foglaltakat. Reinhold Niebuhr 1944-es *A fény és sötétség gyermekei* című írásával egy pillanatra sem hazudtolja meg teológusi mivoltát, miközben az egyéni és közérdek összeegyeztetésének klasszikus problémáját boncolgatja. Fontos, hogy Molnár Tamás is helyet kapott a szöveggyűjteményben, mégpedig az életművét témájában és hangvételében egyaránt hűen tükröző írással, amelyben az újaloldal ellenkulturális törekvései és a millenáris szekták között vont párhuzamot. Ezután Eric Voegelin következik a könyvben, akit ugyancsak a modern ideológiák politikai vallásként való azonosításáról ismerünk. (A három írásból álló *Vallás és konzervatív gondolat* című blokk nem igazán érinti a vallás és a konzervativizmus viszonyát, ekként pedig a cím sokkal inkább a szerzők konzervatív kánonban elfoglalt szerepét jelöli ki.)

Miközben Kirk, Buckley és Kendall az alapok megvetésénél jóval nagyobb hangsúlyt fektet a keresztény emberkép politikai vonatkozásaira, mint a szociál- és gazdaságpolitikai témákra, Goldwater pedig egyenesen kijelenti, hogy a konzervativizmus nem gazdasági elmélet, addig a harmadik tartalmi egységet a konzervativizmus egy egészen másik vonala tölti meg. A Milton Friedman, Murray Rothbard és Arthur Laffer gondolatait felölelő, *Költségvetési és gazdasági konzervativizmus* című részleg inkább azzal járul hozzá az amerikai konzervativizmus összképéhez, hogy a gazdasági szabadságnak a kulturális vagy politikai konzervativizmussal való összeegyeztethetőséget hangsúlyozza.

A legtöbb definíciós elemmel az „Érték” konzervativizmus címet viselő negyedik rész járul hozzá az amerikai konzervatív gondolkodás körvonalazásához. Ennek minden bizonnyal az az oka, hogy itt szerepel Russell Kirk *The Conservative Mind* című – először 1953-ban megjelent – munkája, amely az általa megteremtett hagyomány fejlődését máig alapvetően meghatározza. A szerző leszögezi, hogy a konzervativizmus „nem egy politikai rendszer és semmiképpen sem ideológia”, hiszen ezekkel ellentétben „nem kínál olyan egyetemes politikai sémát, amelynek elfogadását világszerte megkövetelné”. Ha egységes nézetrendszerrel nem is, a konzervatív gondolkodók konszenzusáról lehet beszélni, és Kirk ennek főbb elemeit gyűjti össze. A konzervatívok eszerint általában hisznek egy olyan transzcendens morális rendben, amely mintául szolgál a társadalom működéséhez, elkötelezettek a társadalmi folytonosság mellett, fontosnak tartják az egészséges társadalmi sokszínűség megőrzését, és tudatában vannak annak, hogy az emberek tökéletlensége miatt lehetetlen tökéletes társadalmi rendet alkotni. Az értékonzervativizmus további cölöpjait veri le az Allan Bloom legismertebb művéből vett szemelvény. *Az amerikai elme bezáródása* (1987) a felsőoktatásban jelentkező kulturális-politikai kihívásokat, főként a relativizmust, a multikulturalizmust és a szexuális forradalmat veszi górcső alá. Külön kiemeli, hogy a magukat a haladás nyerteseinek érző diákok mennyire elfordultak a tudás klasszikus formáitól. Charles Murray ugyanebben a részben fejtegeti életművének legtöbbet

vitatott állítását, miszerint a társadalomjobbító szociális intézkedések általában céljukkal ellentétes hatást váltanak ki – a jóléti kiadások tehát nem csupán haszontalanok, hanem károsak, mivel „természetükből adódóan hajlamosak elégséges motivációt biztosítani a rossz magatartásforma kitermelődéséhez”.

Az ötödik, konzervatív külpolitikáról szóló rész egységes vonása a neokonzervatív intervencionalizmus alapállása. A realista iskola atyja, Hans J. Morgenthau 1948-ban írott szövegében abból indult ki, hogy a politikát objektív törvényszerűségek irányítják, amelyeknek gyökere a változhatatlan emberi természetben keresendő. A szerző a politikai realizmust nagyban inspiráló Thuküdidésszel szólva leszögezte: „az érdek a legerősebb összekötő kapocs az államok és az emberek között” – ezzel is jelezve, hogy a nemzetközi kapcsolatok és általában a politika terén nehéz új érvényes megállapításokra jutni, hiszen az emberi természet lényegében nem változott a történelem során. Morgenthau élesen különválasztotta a nemzetközi politika realista és moralista megközelítését, egyúttal jelezte, hogy a realista elmélet célja úgy „megérteni a nemzetközi politikát, amilyen az valójában és amilyen belső lényege szerint egyáltalán lehet, nem pedig amilyennek mások szeretnék, hogy legyen”. A nemzetközi kapcsolatokat hasonló elvek mentén értelmező Charles Krauthammer *Az egy pólusú pillanat* című 1990-es írása a szerző közismert állítását hordozza, miszerint a hidegháborút követően átmenetileg egy pólusú világrendszer alakult ki, ez a helyzet azonban nem iktatja ki a történelem mozgatórugóit. A tömegpusztító fegyverek elterjedése nyomán új fenyegetés jelenik meg, így továbbra sem lehet azzal számolni, hogy beköszöntene a nemzetközi stabilitás, ami a szerző szerint „sosem volt adott”. Krauthammer ebben

a fenyegetésben látja a neokonzervatív intervencionalizmus és a saját álláspontját tükröző „demokratikus globalizmus” igazolását. Noha utóbbival egyetértene, a Bush-adminisztráció külpolitikáját (egy idő után) már élesen bírálta Francis Fukuyama – a következő szerzőnk –, aki Krauthammer koncepciójánál sokkal körültekintőbb, érzékenyebb amerikai biztonságpolitikát tart szükségesnek. Hozzájuk képest William Kristol és Robert Kagan *Egy új reagani külpolitika felé* című, 1996-ban keletkezett írása már egyenesen azzal a felütéssel indul, hogy a külpolitikában „ide-oda sodródnak” a konzervatívok, mert elveszítették azt az orientációs pontot, ami máig leginkább Reagan nevével fémjelezhető. Amikor szerzőink Reaganre hivatkoznak, ismét morálisan normatív pozíciót kívánnak felmutatni a külpolitikai gondolkodás számára, és a jóléti állam visszasságaitól való megszabadulás, valamint a társadalom erkölcsi színvonalának emelése mellett le akarnak számolni a nyugati hagyománynak elletmondó kulturális relativizmussal is.

Úgy gondolják ugyanis, hogy a bipoláris világrend felbomlását követően az Egyesült Államoknak az a feladata, hogy betöltse a „jóindulatú globális hegemon” szerepét. A kötet utolsó tanulmánya Albert Wohlstetter *A rettegés törékeny egyensúlya* (1959) című írása, ami hidegháborús szöveg lévén, a lehetséges atomháború árnyékában vetett számot az elrettentés politikája és a kölcsönösen megsemmisítés stratégiai következményeivel.

Az amerikai konzervatív gondolkodók egy olyan, feszültségektől sem mentes kánont tár a magyar olvasó elé, amelynek vonulatai egymást ellenpontozva gondolkodtatnak el a konzervativizmus mibenlétéről, talán annak a klasszikus elvnek megfelelően, miszerint a megfelelő kérdések már magukban hordozzák a választ.

CZOPF ÁRON